

**Donostiako hiriaren hazkunde desorekatua:
1962ko Hiri Antolamendurako Plan Orokorren (HAPO) ondorioak aztergai**

Jon Delgado Aldabaldetretu
EHU-UPV

1. Sarrera

Hemen proposatzen den gaiak Donostialdeako ekialdeko auzoen prozesu sozial eta industrialaren harira bultzatu ziren hirigintza politikak ditu aztergai. Zehazki, inflexio puntua izan zen 1962ko Hiri Antolamendurako Plan Orokorra (HAPO) izango da jo puntuan. 1960.hamardatik aurrera ezarri zen Industrializazio berriaren helburuetako bat, Pasaiako Portua eta inguruko eremua indartzea izan ziren, enpresa berriak kokatuz eta indartuz. Industrializazioak eragin handia izan zuen gizarteko klase sozial apalenetako pertsonengan, euren bizi eredia osoa hankaz gora jarri baitzuen 1960tik aurrera garatu ziren etxebizitza, ekonomia eta hiri-ereduaren politikek. Estatuko beste lekuetatik etorritako migrazio uholdeak zeresan handia eman zuen eskualdean, eta eskari berri horri aurre egiteko higiezin merkatua leherrarazi zen, auzune berriak eraikiz, eta jende pilaketa izugarria eraginez.

Donostiako ekialdeko eremuan kontzentratu zen langileriaren bizi-eredu berrira hurbilpen bat da honakoa, Donostiaren baitan sortu ziren auzoen arteko diferentziak erakusten dituen, eta langileriak garaian bizi behar izan zuen bizi-eredu pobrea argitara atera nahi duena. Ongizate Estatuaren hasieraren garaiak baditugu ere, klase ertainaren ideien erreproduzioa nekez eman zen ekialdean, langileriaren kapa apalenak bertan ezarri baitziren, apenas inolako zerbitzurik gabe, hirigintzako planteamendu zoroen menpeko, eta ekoizpen moduaren arabera bizi eredia garatzen.

Donostiako hiriak, 1813ko Abuztuaren 31ean jasan zuen bere historiako unerik latzenetakoa, hiria txikituta geratu baitzen. Orduetik, hiriaren bilakaera modernoa abiarazi zen, hiria berreraikitze saiakera eman baitzen, iraultza liberalak gidatua eta hiri-eredu liberala garatuz mende osoan zehar (Artola, 2000).

Garai hartatik aurrera, Donostiako hiriak Cortazarren zabalguner berri eta garaikidea eraiki zuen, arkitekturaren ikuspegitik berritzailea zein apurtzailea izan zelarik. Liberalismoan oinarritutako hiria izan zen XIX.mendeko gatazka politiko orotan, eta bere baitan turismoaren eta jokoaren hiri-eredu bihurtu zen, euskal tradizioaren eta modernitatearen arteko nahasketa moduko bat. Garai honen inguruko informazio interesgarria Agirreazkuenagak zuzendutako *Historia de Euskal Herria. Historia general de los vascos* lanak ematen du (Agirrezkuenaga, 2004). XX.mendearen hasierarekin batera, urrezko garaia amaitutzat eman zen, eta gatazkak hiria hartu zuen beste behin, Errestaurazio, Diktadura, Errepublikak eta Francoren estatu kolpearen ondorekin. Garapen honen ondorengo hamarkadak maisuki azaltzen ditu Ponte Ordokik (Ordoki, 2014) bere tesian, auzi sozial zein hirigintzako atal ezberdinak analizatuz.

Prozesu industrialak zein aldaketa demografiko izugarriak hirigintzan izandako inpaktua aipatuko da lan honetan. Izan ere, etorkin kopuru handia jasotzeko eta adar industrialak mantentzeko, hirigintza arloan ere aspektu ezberdinak ukitu ziren, hala nola, Plan Orokor berrien ezarpena, Plan Partzialen saiakerak eta poligono edo aldir berrien eraikuntzak.

Prozesu hori nola eman zen ere ikusiko dugu. Donostialdeako eskualdeari dagokionez, Gómez Piñeirik (Piñeiro, 1984) bere kabuz, eta Sáez Garcíarekin (Piñeiro eta García, 2017) batera INGEBA (Andres Urdaneta Euskal Geografi Elkargoa) maisuki egindako lanak, edota Martín Ramosek (Ramos, 1980) egindakoak gomendagarriak dira guztiz, hiriaren gaineko analisi eta burutzen duten azterketa finagatik.

Orokorrean, esan dezakegu Donostiako hiriak oso egoera morfologiko zaila izan duela historian zehar hiriaren garapen ez gatazkatsu bat emateko. Izan ere, hiriaren auzoetako asko, muino txikien gainean izan dira eraikiak. Aietetik hasita, ekialdeko Egia, Intxaurren, Altza eta Herrerako auzoetaraino. Inguru hauetako eremu malkartsuek hirigintza plan asko zaildu dituzte, batez ere hiriaren zabalpen garaian, 1950.hamarkadatik aurrera, eta etxebizitzaren eraikuntzan paper garrantzitsua jokatu dute, izan ere, eremu lauaren faltan eta biztanleriaren saturazio handiaren erruz, etxebizitzak lauak eraiki beharrean, altuerako etxebizitzak bloke handiak eraiki ziren.

Atal demografikoari dagokionez, Gipuzkoak eta Donostiako hiriak bilakaera ezberdinak izan ditu bere historia garaikidean zehar. 1900.urteetatik hasita ondorengo 40 urteetan nabarmen hazi baziren ere, 1950.urteetatik, bigarren industrializazio garaian eman zen bilakaera are handiagoa izan zen. 1940.urtean Donostiak 103.979 biztanle bazituen, 1980.urterako 165.829 biztanle izatera iritsi zen.

2. 1962ko Hiri Antolamendurako Plan Orokorra eta aldirien sorrera

Donostialdeako eta batez ere ekialdeko aldirietako demografiko, kultural eta sozialari erantzuteko, hirigintza planteamendu eta proposamen berriak aurkeztu zituen udalak, baina ez ziren bereziki eraginkorrak izan. Espainiar Estatuko lege aldaketek, tartean, Erregimen Frankistak bultzatutako zoruaren eta hiri-antolamenduari legeak, oinarritzko irizpide batzuk finkatu zituzten. 1956.urtean¹ Pedro Bidagorrek bultzatu zuen Estatuko Zoruaren lehen Legea, hirien hazkundea antolatu eta orientatzeko marko normatibo orokor bat ezartzea helburu zuena. Orokorrean, Bassols Comá-ren hitzetan (Comá, 1973: 555-578), lehen saiakera serioa izan zen hirigintzaren alorrean aurretiaz estatuan sortutako lege partzial guztiak elkartu eta orokortzeko. Ez zegoen ordea, inolako esperientziarik garai hartako hirietan interbentzio egokiak egiteko, eta ondorioz, hirien erdiguneak baztertu eta zabalpen politiken alde egin zen apustu, periferien sorrera eta existitzen ziren lekuetan hauen garapena ekarri zuelarik. Donostiak, adibidez, zoru lauaren faltan, muinoetara jo zuen, emaitza oso bestelakoekin. Bestetik, kontuan hartu behar da ere 1957an Etxebizitza Ministerioa² sortu zela, Jose Luis Arrese mugimendu frankistako kidea buru zuela.

Espainian, periferiako auzoen egoera larria zen garaiotan, eta Etxebizitza Hobaritsuen Legearen (1944-1948) eta Etxebizitzaren Plan Nazionalaren Legearen (1955) porrotaren ondoren, Frankismoak herritar xumeen etxebizitzaren jabetza eskuratzea bilatzen zuten larrialdi sozialerako planak jarri zituen martxan (Lopez-Simon, 2015:313-314). Auzo gehienek ez zeukaten hornidura komunitariorik, espaloirik, argiztapenik edota eskolarik ere. 1961.urtean, Txabolen Xurgatze Plana jarri zen abian,

¹Aldi berean, dokumentu horretan hiriaren antolamendu eta ordenamendua erregulatzen zuten arauak txertatu ziren, garai hartaraino, ondorengo legeek osatzen zutena: Zabalpen Legeak (1892), Saneamendu eta Barne Hobekuntza legea (1895), Zoru Legea (1945) eta azkenik Erregimen Lokaleko Legea (1955).

² BOE 1957ko Otsailaren 26an: Decreto Ley de Reorganización de la Administración Central del Estado, de 25 de febrero de 1957.

txabola ereduarekin amaitzeko helburuarekin. Manuel Castellsen³ *crisis urbana y cambio social (1981)* eta *la ciudad y las masas (1986)* bi ikerketek errealitate honen berri ematen dute. Hala ere, ondorio nahiko ezkorrak izan zituen politika berri honek, Donostian ere bere eragina izan zuelarik. Donostian, aldaketa demografikoak barrutietan eragin zuen bereizketa. Inflexio-puntu bat aukeratzekotan, ezbairik gabe, 1962an aurrera ateratako Hiri Antolamendurako Plan Orokorra (HAPO) izan zen. 1966ko Gipuzkoako Hiri-Antolamendurako Herrialdeko Plana amaitu baino lehen, saiakera ugari egin ziren Gipuzkoako herrialdea ordenatzeko 50.hamarkada bukaeran. Zirriborro horiek kontuan hartuta, Donostiak ez zuen itxaron Herrialdeko Plana atera arte, eta 1962 aurkeztu zuen bere HAPOa (Castells, 1981).

Donostiaren hazkundearen baitan, printzipioz, hiriak jasan zuen aldaketa demografiko, ekonomiko eta kulturalari irtenbidea emateko jaio zen. HAPOa, azken urteetan gailendu ziren joeren jarraipen eta garapenaren erantzule izan zen, hiri espazioaren hedatze izugarriaren bidez. 1980 urterako 1.500 hektarea berri kalifikatu ziren eraikitzeko, eta 400 hektareatan handitu zuen hiriak bere hiri-zorua. Behin-betiko HAPOa Etxebizitza Ministerioak onartu zuen 1962ko irailean. Behin zonifikazio eta espazioaren auzia burututa, HAPOa Plan Partzialen bitartez garatzeko asmoa adierazi zen, HAPOa 45 urtera begirako plan orokorra baitzen. Hala ere, behin eta berriz azpimarratuko den moduan, HAPOak ezintasun nabaria erakutsi zuen martxan zen prozesua aldatzeko, beste era batera esanda, martxan zen prozesu ilegalaren legalizazioa ekarri zuen, eta ez bereziki azpiegitura urbanistiko baten garapena. Bi eskaera nagusiri erantzun zion, hori bai; burgesiarentzako erresidentzia eremuen eraikuntzari eta proletariatza bildu zen eremuaren sorrerari (Sanchez, 1983: 221-227).

Plan Orokorren bidez Donostia klase ertain-altuen bizitoki gisa geratu zen konfiguraturata, langile klasea periferiako auzo zein alboko herrietara kaleratua izan zelarik. Hornidura inbertsio gehienak hirian bertan egin ziren, hau da, burgesia ezarri zen guneetan. Oro har, planifikazioaren gabeziak kontrolik gabeko hazkunde espontaneoaren eragin zuen, merkatua izan zelarik kaos hura kontrolatu zuen bakararra. Erdiguneko tertziarizazio prozesua bultzatu, eta lurzoruaren espekulazio basatia sustengatu zen, Pedro Urquidiren (Urquidi, 1984:309) hitzetan, *"1962ko HAPOak urte hauetan sortu zuen kaos urbanistikoaren adibide garbi bat suposatu zuen"*.

HAPOaren arlo demografikoari erreparaturata, bertako kontraesan handiekin egingo dugu topo. Bertako memorian idatzi zen aurreikuspen demografikoetan, 301.224ko biztanle espero ziren, eta sinesgaitza dirudien arren, 750.000 biztanle jasotzeko adina etxebizitza eraikitzeko saiakera egin zen, HAPOan aurreikusten zena baina 2,5 gehiago alegia. Etxebizitza horietako asko, hasieran aipatu den moduan, era ilegalean altxatu ziren. Beraz, berriro diot, HAPOak ez zuela hirian ematen ari zen zabalpena kanalizatzeko eta pilaketa auzia gainditzeko gaitasunik izan, hain zuzen ere, hura handitu besterik ez zuen egin, hori bai, ustez legepean eta horrek eskaintzen zuen segurtasun juridikoarekin.

Aspektu ez esentzialenak, hala nola, eraikuntzako materialak, lorategien aspektu ezberdinak, fatxaden konfigurazioa azken zehetasuneraino arautu zituen HAPOak, baina behar gehien zituzten aspektuak ahaztu zituen: hiri-hazkuntzaren kontrol eta ordenamendua hain zuzen ere. HAPOa Plan Partzialen bidez garatu zela aipatu dut

lehen, eta hala izan zen, izan ere, atera kontuak, 1980.urterako 26 Plan Partzial izan ziren onartuak, eta beste 25 tramite bidean zeuden. Horrek esan nahi du, 633 eta 834 hektarea artean zeudela urbanizatzeko esperoan. Bertan, bizilekuen inguruko planek, plan industrialek baino pisu gehiago hartu zuten (Sanchez, 1983: 230-231).

Nistal eta Arkitektura arloko hainbat adituk, 1962ko HAPOa modu oso kritikoan aztertu izan dute. Hiri-egituraren eta zoruaren kudeaketa zein arlo juridikoaren gaineko definizio eskasa eta okerra adierazten duela diote⁴. Nistalaren iritziz ere, HAPOa oso proiektu handizalea zen, baina gehiago zuen arlo teorikotik arlo operatibotik baino (Nistal, 1990:313-350). Larrinaga eta Ubiria ikertzaileek ere (Larrinaga eta Ubiria, 1992), HAPOa gogor kritikatu eta garai hartan Donostiako Ekialdeko ardatzean ezarri zen kaos orokorra azpimarratu zuten. Fabrika industrialek ez ziren Donostiako hirian kokatu, baina hauen ustetan, inizatiba eta aginduak bertatik zetozen, beraz, esan daiteke Donostiak agente zentro izaera hartu zuela eta garapen industrierako zentro finantzario izateari ez ziola uko egin. Esan bezala, autore hauen esanetan ere HAPOak ez zuen balio izan lurzoruaren zabalpen arazoak eta dentsifikazioaren auzia konpontzeko, kontrara, handitzeko baizik.

1962ko HAPOak, Altza, Intxaurren, Bidebieta edo Herrera bezalako auzoak periferiko moduan sailkatu zituen eta bere helburua periferian eman zen hazkunde demografiko eta ekonomikoaren arabera urbanizazio prozesua garatzea zen, behar besteko zerbitzuez hornitzeko. Alabaina, hau ez zen horrela izan, eta Plan Partzialen bidez aurrera eramane ziren poligonoetako planak. Inizatiba pribatuak sustatu zituen heinean, konkreziorik gabe eta era askean eman ziren, eta soilik bi eremutan eragin zuen hasiera batean; Bidebieta-La Paz eta Intxaurren (Cañamero, 1988: 329-385). Ostera aipatuko dudako moduan, 1965etik aurrera, Altza inguruan Arrizar aldiria eta ondoren, Los Boscos eta Arriberrri aldiriak eraiki ziren. Aldiri hauek, olio, beira eta uralita fabrikak zeuden lurretan eraiki ziren, fabrikak ordezkatzuz eta biztanle dentsitate handiari soluzio bat eskaintzeko asmoz.

Orokorrean, joera berdintsua izan zen, eta presio urbanistiko gehien zegoen eremuan burutu ziren Plan Partzial gehienak, Ekialdeko ardatzean alegia. Sei proiektu nagusitu ziren: Bidebieta-La Paz (1963), Bidebieta-Altza (1963), Intxaurren eta Altzakoa (1967) eta geroxeago Toki-Ederrekoa (Ulian). Plan Partzialek modifikazio eta eraldaketa konstante bat jasan zuten, eta oro har, Zoru Legeak eta HAPOak ezartzen zituen eskumenak ez zituzten bete. Esan genezake orokorrean, Plan Partzialen bitartez eraiki zirela burgesia finkatu zen eremuak, eta proletariotza ezarri zen eremuak berriz, Plan Partzialen bitartez bai, baina modu espontaneo eta anarkiko batean ere eraiki zirela. Burgesia eta langile aristokraziaren sektoreak izan ziren inizatiba pribatuaren praktikatik probetxua atera zutenak, kreditu, alokairu-praktiken eta hipoteken bidez⁵. Hortaz, urbanizatzeko prest zegoen zoria interes pribatuen eskutik burutu zen, botere publikoak inongo kriterio zurrunik jarri gabe.

4 Sakontzeko: Futuro urbanístico para la comarca de San Sebastián, Ed. de Arquitectos Vasco Navarre. San Sebastian, 1979.

5 Donostiaren kasuan, hipoteka eta kredituen %50a Aurrezki Kutxek bultzatua izan zen 1961ean, finantzazio publikoa soilik %5ean kokatzen zelarik. Donostiako Udaleko eta Etxebizitza Ministeritzako datuak, 1980ko HAPOtik.

Oro har, nahiz eta 60.hamarkadan Ekialdeko barrutiak eraikuntza sektorean izugarritzko hazkundera izan eta biztanleria izugarri hazi, bertako hornidura oso pobrea zen, besteak beste, hiriarekiko zuen konexioa oso eskasa baitzen. Adibide bat jartzearren, Altzak 1967.urte arte ez zuen autobus zerbitzurik -orokorrean, zerbitzu publikorik- izan, eta beraz, Donostiarekiko isolamendu egoera batean izan zen ordura arte. Zerbitzu eta horniduren arloan, nahiz eta orokorrean Donostian 60.hamarkadatik aurrera hobekuntza nabarmenak eman, erdigunera begirako planteamenduak izan ziren gehienbat.

Plan Partzialetako ondorio nagusia, okupatuak izateko esperoan zoru urbanistiko gisa kalifikatutako lur erreserba handien existentzia izan zen. Zoru erreserba horietan modu ilegalean eraiki ziren etxebizitza berrietako asko, higiezin merkatuak bultzaturik. Besteak beste, Altza, Egia, Pasaiako ardatza, Jai-Alai edota Intxaurrendoko eremuak dira horren adibide. Leku hauetan, HAPOan hiri-erreserba gisa aitortutako auzo guzti hauetan, Plan Partzialak onartu gabe egonda ezinezkoa zen teoriarik -Zoruaren Legean zionaren arabera- lizentziarik eskuratzea. Hala ere, auzo guzti hauek hazkunde handia jasan zuten 60.hamarkadatik aurrera. Beraz, ondorioztatu daiteke interes pribatuak gizartearen interes orokorren gainetik ezarri zirela garai hartan, burgesiaren interes espekulatibo eta kontrolatu gabeko zabalpen izugarriekin.

Sektore pribatuak errentagarria suertatzen ez zitzaiona albo batera utzi zuen. Horren ondorio dira auzo proletarizatuenetan ohikoak ziren hornidura eskasak, populazio pilaketak edota segregazioa (Sanchez, 1983: 234-241). Kontrolik gabeko hazkuntza azkar eta anarkiko honen ondorio nagusia bizi baldintzen okertze eta pobretze orokortua izan zen. Dentsitate altuko espazio asko eta espazio berde oso gutxi sortu ziren, eta zerbitzu urriak zein urbanizazio minimoak ezaugarritzen zuten Donostialdeko ekialdea.

1962 HAPOak eta bertatik eratortzen ziren Plan Partzialek ezin izan zuten egoera kontrolatu, eta eskualdeko ekialdean garatzen ari ziren fenomeno urbanistiko eta sozialak, erabaki instituzionalekin alderatuz beti pausu bat aurrerago ematen ziren. Ekialdeko aldiria ezberdinen sorrera, horren adibide da. Sorrera hori lege-araudia kontuan hartu gabe, hau da, forma ilegalean burutu zen kasu gehienetan, 2 eta 5 pisu bitarteko aldirien eraikuntzarekin. Horietatik lehena Intxaurrendon eraiki zen "Nuestra Señora del Coro" izan zen, Obra Sindical del Hogar (OSH) deritzonak bultzatutakoa. Herrera eta Altza artean, 50.hamarkada bukaeran, Roteta (1959) eta Santa Barbara (1956) aldiriak eraikitzen hasi ziren. Azken hau lokatzez beteta egon ohi zen eta kaleen egoera prekarioa azpimarratu beharrezkoa zen.

Ekialdeko auzoetako aldiria gehien eraikuntza oro har 1953 eta 1967 artean eman zen (Cañamero, 1988: 329-385), kasu gehienetan OSH-k bultzatuta. 1960.urtean Altzako Santa Barbara auzoaren aldamenean Roteta auzoa eraiki zen, eta 1965.urtean Los Luises eta Don Bosco auzoek ere euren sorrera ospatu zuten. La Paz-ek garrantzi berezia izan zuen, bertan eraiki baitziren INUR-en⁶ bidez 1967an hamasei pisuko etxe-orratzak, eta ondoren Bidebieta auzoa izango zenaren aurrekaria izan zen, Alzaren ondoan (Artola, 2000: 436).

6 INUR: Instituto Nacional de Urbanización, 1981ean desagertu zen SEPES sortzeko (Entidad Pública Empresarial de Suelo).

Beraz, ekialdean, 1950-1970 urte bitartean eraikitako aldirietan, Santa Barbara, Arrizar, Arriberri eta Los Boscos-en adibidez, aglomerazioak presio demografiko handia eragin zuen. Santa Barbaran 1960an, etxebizitzako 7,2 pertsona bizi ziren; Rotetan 1965ean, etxebizitzako 6,5 pertsona; eta 1970an Arrizar, Arriberri eta Los Boscosen, hornidura egokiago batek probestua, etxebizitzako 4,3 pertsona (Cañamero, 1990: 80).

1966tik aurrera, etxe-orratzen eraikuntza bultzatu zen, eremu batzuetan oso modu basatian, Bidebietan batez ere, baina Altza eta Herrerak ere jasan behar izan zuten fenomeno. Bertako etxebizitzak konfigurazio itxia zeukaten, beti errepidera ematen zutelarik bertako portalek eta leihoek. Hirugarren sektoreko zerbitzuak oso urriak ziren. Ekialdeko barrutietako auzoek ordezkatzeko duten eremua, Donostialdeako gunerik dentsifikatu eta proletarizatuena zela esan daiteke. Dentsifikazio ratio handiena, aldiri eta etxebizitza poligono kaxkarrenak eta hornidura eta zerbitzu eskasiaren adibide izan zen XX.mendearen bigarren erdian.

Eraikuntzaren momentuan, ez zegoen apenas hornidura edo zerbitzurik, eta urbanizazio prozesua ez zen baldintza duinetan egin. 1970 eta 1981 artean, berriz ere legalitatetik kanpo, hamasei pisuko poligono eta etxebizitza isolatuak eraiki ziren. Orokorrean, Donostia ekialdean, 42.000 biztanle berri izatera iritsi ziren urte hauetan (Piñeiro eta García: 2017: 191). La Pazen egoera zertxobait hobea bazen ere, aldiri hauetako bizi-eredua pobrezian oinarritzen zen. Ez soilik ekonomikoki eremu oso apala zelako -eta delako- baizik eta orokorrean bizi-eredu duin bat aurrera eramateko zailtasun handiak zeudelako. Ganbara edota behe-solairuetan 15 pertsonatik gora edota pisuetan, bi familia oso ere bizitzera heldu zitezkeen.

Auzoen arteko ezberdintasunaz jabetzeko, Donostiako Udalak hiru urtean behin Baloreen Indizea burutzen zuen kalez kale, kalifikazio urbanistikoa burutzeko helburuarekin. 1979.urtean, diferentzia nabarmena zegoen erdiguneko eta ekialdeko metro karratuaren prezioaren artean. Mirakontxan 268.000- 175.000 pzta/m²-ko ezarrita zegoen, Altzan 43.000-13.000 pzta/m² zegoen bitartean. Lurzorua urbanizatzaile bihurtzeko moduak, kalifikatutako lurrek periferiako eremuetan “*itxoiten zegoen lurraren*” (*suelo de espera*) fenomeno eragin zuen. Fenomeno hau, promotore ezberdinek probestua izan zen etekina ateratzeko helburuarekin. Donostiara zetozen etorkinei ostatu ematea zen funtsezkoena garai hartan, nahiz eta bazen etxebizitza inbertsio iturri gisa identifikatzen zuen jendea. Oro har, beltzean oinarritutako diru jarioa ere atzeman zen garaiotan (Nistal, 1990: 334.344). Udalak eta funts pribatuek interes handia zuten ekialdeko biztanleak maizter bilakatzeko, eta horretara bideratutako prezio zein higiezinaren estrategiak jarri zituzten martxan.

Hala ere 60.hamarkada hazkunde ekonomikoaren garaia izan bazen, 70.hamarkada krisiak markatutako hamarkada izan zen. Besteak beste, prezio merkeenak zituztelako, Oiartzun, Pasaia, Lezo, Errenteria, Hernani eta Usurbilgo eremuan kokatu ziren industria enpresa gehienak. Bestetik, burgesia probintzialarentzat zuzendutako eremuak eraiki ziren, luxuzko eraikuntzek ere bere garrantzia izan baitzuten erdigunean zein mendebaldean. Gainera, familia-anitzeko eraikinak ere eraiki ziren Uliá, Mirakontxa eta Aieten, baina hauek luxuzkoak eta espazio berdez inguratuak izan ziren (Sanchez, 1983: 220). Ikusi daiteke beraz, klase araberako segregazioa pillean zegoela garai hauetan Donostian. Bere planteamendu urbanistikoa harreman sozial kapitalisten erruz determinatuta egoteak, planifikazio ezberdina eragin zuen

hiriko eremu ezberdinetan, Ekialdean langileez betetako auzoak sortuz, dentsifikatuz, eta hauen egoera zaurgarriaren ondorioz, proletarizatuz.

3. Ondorioak

Ondorioei dagokionez, lan labur honetan zehar azpimarratu eta ezaugarritu den moduan, XX.mendearen azken erdialdearen bueltan Donostia ezberdin bat, orain arte erreparatu eta aztertu ez den Donostia ezezagun bat existitu zen. Hiriko agente dominatzaileen artean, aspektu komun bat ezarri zen: lurzorua intentsifikazio prozesu bat hauspotzea irabazi tasa handiagoa ateratzeko, batzuetan traba administratiboekin topo egin bazuen ere. Izan ere, plusbalioaren erauzketa gehiena industria eremuan ematen bada ere, hiri-antolamenduko prozedurek badute eragina. Bi mekanismo ezberdin izan ziren ohikoenak irabazi tasa handitzeko; alde batetik, eremua degradatu, suntsitu eta eskaria hobeto asetuko zuen produktu berri batekin ordezkatu -Antiguako adibidea-, edo erreformak bultzatu merkatuaren ezaugarriari eta eskariei erantzuteko. Higiezinaren espekulazioa irabazi tasa maximoa izan daitekeen eremua erosi eta moldatzean datza, zoruko espekulazioa berriz, jabeak hura saldu nahi duenean ezartzen dion prezioarekin du zerikusia. Donostian, beste hainbat hirietan bezala, higiezinaren prezioa, lurzorua prezioak determinatu zuen, aipatutako bi espekulazio motak sintetizatu izan direlarik.

Atera beharreko ondorio garbi bat, hiri-planteamendu desegokiari dagokiona da. Batez ere hiriaren ekialdeko barrutian sortutako problematika ezberdinei emandako irtenbidea guztiz kaotikoa baitzen. 1950.hamarkadatik aurrera, Herrialdeko Plan Orokorren, Donostiako Hiri Ordenamendurako Plan Orokorren eta gainontzeko Plan Partzialen bitartez ekialdean eraman zen jarduna guztiz desordenatua, irregularra eta pobrea izan zen. Entitate publikoen (Estatua eta Udala) eta entitate pribatuen interes partikularrak gailendu ziren aspektu guztietan ekialdeko barrutian. Lurzorua gaineko esplotazio bortitza eraman zen aurrera 1950 eta 1970 urte bitartean, eta industriaren sektorean egindako bultzadak, etorkin kopurua izugarri handitu eta ekialdean kontzentratzea eragin zuen. Aipatutako planen eginkizuna zen bilakaera demografiko, sozial eta urbano guztia modu erregulatu eta egokian egitea, baina finean, prozesu ilegalen legalizazioa eragin zuen. Eraikuntza mugagabea, ordenarik gabea, kalitate eskaseko galtzadak, hornidurarik gabeko aldiriak, eta soldataren dependentzian eraikitako bizi-eredu pobrea nagusitu zirelarik.

Berehalako erantzun azkarra adostu zen erantzun egokien aurretik. Esan daiteke, udalak espero ez zuen abiaduran hazi zela hiria aspektu guztietan, baina batez ere aspektu demografikoan. Kalkulu akatsak tarteko, eta analisi desegokiak lagun, koktel perfektua osatu zen gainera zetorkion aldaketa uholde hori modu ez eraginkorren kudeatzeko. Eta hala izan zen. 1962Ko HAPOan ezarri ziren epe-luzerako kalkulu estrategiko gehienak akatsdunak izan ziren, ez zetozen bat errealitatearekin, eta horrek, botere publikoak tamaina horretako auzi konplexu bat kudeatzeko gaitasun eza agerian utzi zuen. Horren ondorioz, sektore pribatua enkargatu zen auzia konpontzen saiatzen, hori bai, interes partikular pribatuak lehenetsiz ongizate orokorraren gainetik, eta emaitza agerikoa izan zen.

Hirian sortutako arazoei erantzuteko sortutako mekanismo legalek ez zuten onura berezirik ekarri, eta jada burutzen ari zen hiri-antolamenduaren praktika ilegalak legalizatzeko helburua izan zuen. Sentsazioa, erabaki legegileak pausu bat atzetik ibili

izan zela da, prozesu orokorrarekin alderatuz. Ekimen legegilea (HAPOa, Herrialde Plana, Plan Partzialak...) burutzen zenerako, prozesua bete betean zegoen, eta hortaz, maniobrarako gaitasunak asko murriztu ziren.

Hiri osoko biztanleria aktiboaren erdia baino gehiago bildu zen ekialdeko barrutian, horrek eragin zuen anabasa guztiarekin. Hain zuzen ere, bizi modu pobreak eta eremu kaotikoan bizi zen Donostia ere bazen garai hartan. Bizi-modu pobrea bizi izan zuen proletariotzak, ez soilik familien egoera ekonomikoa ez zelako bereziki ona, baizik eta oro har ekialdeko eremu pobrenean eraman behar izan zutelako aurrera euren bizitza, harremanak, garapen kulturala. Bizi eredu zaila zen ekialdekoa, Erdiguneko bizi-mailarekin zerikusirik ez duena. Soldatapeko lan gogorak, inongo hornidurarik gabeko auzuneak, presio demografiko izugarria, etxebizitzetako kalitate kaxkarrak eta bat-bateko kultura-artekotasun anitza dira horren adibide. Etxebizitzen jabetzaren kasuan adibidez, familia osoak elkartzen ziren etxebizitzak eskuratzeko, eta ondoren pisu berean 15 kide ere iristen ziren bizitzera. Ulergarria den bezala, horrelako egoeran bizitza aurrera ateratzea ez da erraza.

Kontuan izan behar da, nahiz eta askotan INUR bezalako erakunde publikoak egon planteamendu urbanistikoaren erredakzioen atzean, ostean agente pribatuek exekutatu zituztela. Atera kontuak, ekialdeko ardatzean eraikitako 14.000 etxebizitzetatik soilik 1.900 izan ziren inizatiba publikokoak, eta bertan eman zen segregazio soziala indartu egin zuten, konpondu baino. Ekialdeko ardatza lo-hiri moduko bat bihurtu zen, 50.hamarkadan etxebizitza merkeekin hasi bazen ere prozesua, 60.hamarkadatik aurrera areagotu egin zen degradazioa, batez ere, dentsifikazio prozesua hornidura gabezia handiekin egin zelako (Sanchez, 1983: 253-258).

Termino Lefebvrerianoetan, atzeman daiteke hiria eta bere ingurua momentu produktiboaren arabera antolatzen dela, hau da, burgesiak kapitalak garaiko beharren araberrako ekoizpen eredu bultzatzen duela, eta hortik aurrera moldatzen dela hiria. Izan ere, ekoizpena da hiriaren erreproduktzioerako zutaberik garrantzitsuenak. Kasu honetan, ez zen kasualitatea izan industriako adar garrantzitsuenak eta etxebizitza eraikuntza zein aldiri nagusiak ekialdean kokatzea, Pasaiko portuaren eta ehun industrialaren alboan.

4. Bibliografia

- AGIRREAZKUENAGA, J. *Historia de Euskal Herria. Historia general de los Vascos*. Vol. V: Vasconia (1876-1937): entre la tradición y la modernidad. Editorial LUR, 2004.
- ARTOLA, M. *Historia de Donostia-San Sebastián*, Donostia: Ayuntamiento de San Sebastián, 2000;238-274 or.
- BASSOLS COMÁ, M. *Génesis y evolución del Derecho Urbanístico Español, 1812-1956*. Madrid: Montecorvo, 1973:555-578 or.
- CALVO SÁNCHEZ, M. J. *Crecimiento y estructura urbana de San Sebastián*, San Sebastián Grupo Doctor Camino de Historia Donostiarra, 1983;221-227 or.

- CALVO SÁNCHEZ, M. J. *Crecimiento y estructura urbana de San Sebastián*, San Sebastián: Grupo Doctor Camino de Historia Donostiarra, 1983;230-231 or.
- CALVO SÁNCHEZ, M. J. *Crecimiento y estructura urbana de San Sebastián*, San Sebastián: Grupo Doctor Camino de Historia Donostiarra, 1983;234-241 or.
- CAÑAMERO, A. *Alza. Crecimiento urbano y demográfico de la periferia de San Sebastián*, 11, Donostia: Lurralde, 1988; 329–385 or. Hemen eskuragarri: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=248590>
- CASTELLS, M. *Crisis urbana y cambio social*, Madrid: Siglo Veintiuno, 1981
- GÓMEZ PIÑEIRO, F. J. *Aproximación a la geografía social y urbana de la comarca donostiarra*. Donostia: Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones, 1984.
- GÓMEZ PIÑEIRO, J., eta SÁEZ GARCÍA, J. A. *Donostia-San Sebastián. Geografía e Historia de San Sebastián*, 2: INGEBA, 2017;1-437 or. Hemen eskuragarri: <http://www.ingeba.org/liburua/2016%20donostia%20definitivo%20baja%20resolucion.pdf>
- LARRINAGA, C. eta UBIRIA, J.M. *Algunas reflexiones sobre el futuro de la trama urbana de San Sebastián según el avance del Plan General de Ordenación Urbana. Una perspectiva histórica*, 15, Donostia: Lurralde, Instituto Geográfico Vasco “Andrés de Urdaneta”, 1992.
- LÓPEZ-SIMÓN, I. *Otxarkoaga, un caso de poblado dirigido en Bilbao. De la chabola a la marginación urbana en el desarrollismo franquista*, Bilbo: Tesis Historia Contemporánea, EHU-UPV, 2015;313-314 or. Eskuragarri hemen: <https://www.ehu.eus/ojs/index.php/HC/article/view/15746>
- MARTÍN RAMOS, A. *Futuro urbanístico para la comarca de San Sebastián*. Donostia: COAVN. Delegación Guipúzcoa, 1980.
- NISTAL, M. *La evolución del precio del suelo en San Sebastián (1979-1989)*, Lurralde, 13, 1990;313–350 or. Hemen eskuragarri: <http://www.ingeba.org/lurralde/lurranet/lur13/13nistal.pdf>
- PONTE ORDOKI, E. *La construcción de la ciudad. Guipúzcoa 1940-1976*, tesis doctoral, 2014.
- URQUIDI, P. *San Sebastián: un ejemplo de la relación existente entre la producción científica y la realidad territorial y social*, 7, Donostia: Lurralde, 1984;309 or.